

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИКИ, ІНФОРМАЦІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Колективна монографія

Івано-Франківськ
2022

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИКИ, ІНФОРМАЦІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Колективна монографія

Івано-Франківськ

2022

УДК 321.1

Рекомендовано до друку
Вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 8 від 19 квітня 2022 року)

Рецензенти:

Ю. О. Остапець - доктор політичних наук, професор, декан факультету суспільних наук Ужгородського національного університету;
А. С. Романюк - доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології Львівського національного університету імені Івана Франка.

За редакцією д. іст. н., проф. **В.В. Марчука**

Авторський колектив:

О. Б. Березовська-Чміль, Н. Р. Голубяк, І. І. Івасюк, С.М. Дерев'яно,
І. І. Доцяк, Ю. В. Кобець, О. І. Липчук, І. І. Ломака, Г. І. Луцишин,
Т.Б.Мадрига, В. В. Марчук, В. І. Дудкевич, С. М. Матвієнків, А.І. Міщук,
М. Б. Міщук, В. І. Гладій, В. І. Мельничук.

Актуальні проблеми політики, інформації та безпеки: колективна монографія [за ред. Марчука В.В.] ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В.Стефаника ; Факультет іст., політол. і міжнар. від-н. Івано-Франківськ, 2022. 310 с.

У колективній монографії розглянуто актуальні на сучасному етапі проблеми політики, інформації та безпеки, особливості політичних процесів в Україні та світі, теоретичні та практичні аспекти політичної ідентичності, державного управління, регіоналізму, прийняття політичних рішень і народовладдя у безпековому вимірі.

Монографія розрахована на широку аудиторію – студентів, аспірантів, магістрантів, викладачів, політиків, журналістів, фахівців у сфері національної безпеки, державних службовців, а також усіх зацікавлених читачів.

ISBN 978-617-7831-16-6

УДК 321.1
© Автори, 2022
© ПНУ ім. В. Стефаника, 2022

ЗМІСТ
Розділ 1. Політика і безпека.

НАРОДОВЛАДДЯ У БЕЗПЕКОВОМУ ВИМІРІ (Сергій Дерев'яно).....	5
ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ (Гор Доцяк).....	31
ПОЛІТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ДОСВІД КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ (Юлія Кобець).....	47
ПАРЛАМЕНТСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ (Галина Луцишин, Світлана Матвієнків).....	68
РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ УГКЦ) (Андрій Міщук, Маряна Міщук).....	108
ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПОЛІТИЧНОЇ РЕКЛАМИ НА ЦІЛЬОВУ АУДИТОРІЮ (НА ПРИКЛАДІ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ВИБОРЧОЇ КАМΠΑНІЇ 2019 РОКУ) (Тетяна Мадрига).....	133

Розділ 2. Політичні, інформаційні і безпекові практики

ОБ'ЄДНАНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ: ГЕНЕЗА, СПЕЦИФІКА ТА ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ (Іван Івасюк).....	158
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ МЕТОДІВ У ПОЛІТИЧНОМУ ПРОГНОЗУВАННІ (Оксана Липчук, Іванна Ломака).....	188
ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ У СУЧАСНОМУ БЕЗПЕКОВОМУ ПРОСТОРИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ (Наталія Голубяк).....	208
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕГІОНАЛІЗМУ (Олена Березовська-Чміль).....	237

45. Москаленко, Д. (2006). Партии национальных меньшинств в Украине: воспоминания о будущем. *Моя Батьківщина*, 11-31 жовтня, С.2.

46. Ларченко, М. (2017). Політичне представництво партій етнічних меншин: проблеми та перспективи (Український та європейський досвід). *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*, Випуск 12, С. 222-228

47. Маллой, Т. Роль національних меншин у процесі розширення та консолідації Євросоюзу. Режим доступу: <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page8811.html>

48. Чи потрібні представники національних меншин у парламенті? Режим доступу: <http://ukraine-blog.org/чи-потрібні-представники-національ/>

49. Луцишин, Г. (2011). Діяльність етнополітичних партій: консолідація політичної нації чи загострення міжнаціональних відносин? *Гілея: науковий вісник*, Київ, №48, С. 585.

50. Горовіц, Д. (2004). Міжетнічні конфлікти, пер. з англ. О. Ківшик, Харків: Каравела, С. 84.

51. Доверже, М. (2000). Политические партии, Москва: Академический Проект, С. 153.

52. А як у них? Парламентське представництво національних меншин.

Режим доступу: <https://rada.oporaua.org/video/8870-a-ia-k-u-nykh-parlamentske-predstavnytstvo-natsionalnykh-menshyn>

53. Шипка, Н. (2007). Угорська національна меншина як чинник формування українсько-угорських міждержавних політичних відносин (1991–2006 рр.). *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*, Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», Вип. 19. С.211.

Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/35_23.pdf

54. Товт, М. (1999). Визначення поняття «корінний народ» і «національна меншина» у міжнародних документах // *Кримські татари: «національна меншина» або «корінний народ»: Матеріали «круглого столу»*, Київ, С.43–48.

55. Етнополітика в Україні: Документи та матеріали (1998) / Під ред. В. Свтуха, Київ: Державний комітет України у справах національностей та міграції, 435 с.

А.І. Міщук,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри історії України і методики викладання історії.

М.Б. Міщук,
кандидатка політичних наук, доцентка кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Релігійний фактор державотворчих процесів в контексті забезпечення національної безпеки України (на прикладі УГКЦ).

Анотація. Розділ монографії присвячений дослідженню релігійного фактора державотворчих процесів в контексті забезпечення національної безпеки України (на прикладі УГКЦ). Проаналізовано погляди ієрархів УГКЦ, в контексті соціальної доктрини католицизму, стосовно сутності держави, засади функціонування політичної влади. Розкрито сутність політичної спільноти, ті головні риси й прикмети, що становлять її основу, етичні норми й моральні принципи, які базуються на доктрині християнства.

Ключові слова: політичне життя, церква, етичні засади політики, держава, влада, соціальна доктрина.

Вагомим чинником суспільно-політичного життя в процесі становлення незалежної Української держави стала потреба творення власної державницької ідеології, яка б базувалася на морально-етичних засадах. У сучасному світі існують безліч релігій і релігійних вірувань. А пошуки духовних орієнтирів і моральної підтримки у світі, що постійно змінюється, веде до зростання ролі релігійного чинника. Пояснюється це тим, що релігія – найважливіший соціальний інститут, який включає в себе систему соціальних норм, цінностей, звичаїв, вірувань, ритуалів, стандартів поведінки тощо. Е.Дюркгейм виділяє дві основні функції релігії: 1) консолідує (інтегрує): забезпечує єдність суспільства, 2) стимулює (дезінтегрує): породжує нові ідеали, що зумовлюють

соціальну динаміку (Баженів et al., 2021). Релігійний фактор протягом тисячоліть безпосередньо впливав на поведінку та світогляд осіб, проявляючись в найрізноманітніших формах та продовжуючи залишатися одним із домінуючих складових життя суспільства. Характер зв'язків між релігією і суспільством на різних етапах розвитку соціуму змінюється.

Проблеми морального функціонування будь-якого суспільства, в тому числі, й українського сьогодні займають чільне місце у цілому комплексі економічних, соціально-політичних, духовних перетворень. В умовах сучасних суспільно-політичних перетворень реальною силою, яка опирається на беззаперечну довіру населення України є церква, а тому, актуальною постає проблема аналізу релігійного фактору у контексті забезпеченні національної безпеки України через чітке усвідомлення власної національної ідентичності.

Українські дослідники О. Антонюк, М. Вівчарик, О. Картунов, І. Кресіна, І. Курас, О. Майборода, Л. Нагорна, М. Обушний, І. Оніщенко, В. Панібудьласка, А. Пономарьов, Б. Попов, В. Ребкало, С. Римаренко, Ю. Римаренко, В. Степаненко, Г.Палій та інші заклали теоретико-методологічний фундамент досліджень етнополітичних явищ та процесів націостановлення й державотворення в Україні, сформулювали такі найголовніші риси національної ідентичності:

- 1) історична територія, або рідний край;
- 2) спільні міфи та історична пам'ять;
- 3) спільна масова, громадська культура;
- 4) єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів;
- 5) спільна економіка з можливістю пересуватись у межах національної території.

Національна ідентичність більшістю дослідників визначається як процес ототожнення, уподібнення себе з певною нацією. У особистості з'являються суб'єктивне відчуття належності до національної спільноти, прийняття її групових норм і цінностей.

Національна ідентичність та нація - це складні конструкції, що складаються з багатьох взаємопов'язаних компонентів - етнічних, культурних, територіальних, економічних та політико-юридичних. Вони означають зв'язки солідарності між членами спільнот, об'єднаних спільною пам'яттю, міфами та традиціями, і ці зв'язки можуть, а то й не можуть утілюватись у формі національних держав. Саме завдяки багатомірності, як зазначає Ентоні Сміт, національна ідентичність стає такою гнучкою, неподатливою силою в сучасному житті й у політиці і може ефективно поєднуватись з іншими могутніми ідеологіями та рухами, не втрачаючи власного характеру (Сміт, 1994, с.25).

З погляду політики національна ідентичність служить за опору для держави та її органів або їхніх дополітичних еквівалентів у бездержавних націях. Добір політичних функціонерів, регуляція політичної діяльності, вибори урядів спираються на критерії національного інтересу, який нібито відображує національну волю та національну ідентичність даного населення, політичної спільноти.

У християнському соціальному вченні переконливо стверджується, що політична спільнота утворюється для того аби служити громадянському суспільству, з якого вона походить. Обстоюючи соціальний плюралізм, церква докладає всіх зусиль, щоб реалізувати спільне благо і демократію, згідно з принципами солідарності, субсидіарності та справедливості.

УГКЦ є яскраво вираженою національною церквою, свідченням чому є мова літургії, молитов та й практична діяльність самої церкви.

Національною є церква будь-якої конфесії, яка функціонує в певний історичний період, опираючись на певну національну традицію і набувши етноконфесійної специфіки, сприяє поступові етнокультури, самосвідомості й державницького менталітету визначеної нації, користується національною мовою як богослужбовою та має значний рівень поширення серед населення певної країни чи території (Колодний,

П., Яроцький, Б. (ред), 1999, с. 69). Спільно із національним пробудженням українського народу відбувається й модернізація релігії, яка виступає як один з найвагоміших чинників формування і зміцнення морально-етичних основ суспільства. У 80-і - на початку 90-х років ХХ ст. ідеї національного і релігійного відродження, як зазначає Оксана Волинець, генерували представники національної еліти, значну частину якої становило духовенство, зокрема священики та ієрархи Української Греко-Католицької Церкви (Волинець О., 2006). Розглядаючи сучасну УГКЦ як виключно української національної церкви визначається особливостями її становлення та функціонування в попередні суспільно-політичні періоди, впливом релігійного фактора на українське державотворення та національну ідентифікацію українців.

Митрополит Андрей Шептицький, Кардинали Йосиф Сліпий, Мирослав-Іван Любачівський, Любомир Гузар у релігійно-церковній, культурно-просвітницькій сферах сприяли становленню та утвердженню незалежної, суверенної Української держави. Так, зокрема, Владика Андрей, добре усвідомлюючи значення національного питання, ніколи не відводив йому другорядної ролі. Уже в першому Посланні від 2-го серпня 1899 р. владика висловив своє рідне кредо: «Бо я Русин-Українець з діда, прадіда. А Церкву нашу та святий наш обряд полюбив цілим серцем, присвятивши для Божої справи ціле своє життя» (Ленчик В., 2004, с.205). А у декреті до духовенства (грудень 1941 р.) він впевнено стверджує, що «ідеалом нашого національного життя є наша рідна всенациональна Хата-Батьківщина!» (Кравчук А. (ред), 1998, с. 519).

Пошук ідентичності, як стверджував Блаженніший Любомир, це тривалий процес і «минулі кілька століть були для Церкви і її вірних часом випробування. На початку ХХ століття на престол зійшов митрополит Шептицький з переконанням, що Церква має віднайти свою ідентичність. Він чи не єдиний на той час ієрарх, який зайнявся суспільними справами. На ґрунті церковному і національному поступово приходить усвідомлення

того, хто ми є. Піднімається боротьба за незалежність у революційному та культурно-науковому аспектах. Друга світова війна вже не могла стримати процесу відродження народу. Блаженніший Йосип, що прийшов на митрополичий престол, став жертвою ліквідації Церкви, 18 років був ув'язнений, але не змарнував цей час. Він викристалізував думку, яка стала гаслом: «Будьте собою!». Це означало знати свою історію, усвідомити своє історичне і сучасне буття. Друга річ стосується нашого ставлення до інших людей. Протягом століть, будучи залежними від інших, українці перестали багато в чому розраховувати на власні сили. Прийшла зневіра. Почали покладатися на допомогу ззовні: мовляв, хтось нам щось дасть, чимось допоможе, і тоді ми станемо на ноги. Йосип Сліпий писав, що наша властива сила - ми самі і на підставі цього можемо розраховувати на поміч. Але уже не як бідні родичі, а як партнери. Цей процес можливий і триватиме, залежно від того, наскільки серйозно відгукуватимемося на його клич: «Будьте собою!» (Кардинал Любомир Гузар).

Наголошуючи на тому, що українці «понад 250 років, тобто від половини ХVIII ст., не мали своєї держави», Блаженніший Любомир, чітко вказує на той факт, що в таких умовах саме «церква була носієм політичної та національної ідентичності. Це важливо знати людям західним, з Європи й Північної Америки, яким не зрозуміло, чому Церква в Україні така близька до народу і до життя держави» (Аржаковський А., 2006, с.34). Більше того, «втрата державності призвела до того, що окремі атрибути її були перенесені на Церкву; вона ставала символом державності в добу міждержав'я» (Аржаковський А., 2006, с.34).

Такої ж думки дотримується І. Шевців, який підкреслює, що саме УГКЦ в умовах бездержавності «була єдиним політичним речником і репрезентатором українства перед окупантом, оборонцем населення чи носієм його національних ідей» (Шевців І., 1973, с. 24).

В цьому контексті актуальною постає проблема трактування УГКЦ сутності держави та її структурних компонентів.

Як зауважує Володимир Мороз «Чіткою ідентифікаційною установкою у літургії УГКЦ є мирна екстєнія (молитви з проханнями і зверненнями до Бога — прим. авт.) — що виражена у формулі: «За святішого вселєньського Архєєрея (ім'я) Папу Римського, і за Блаженнішого Патріарха нашого (ім'я)... За Богом бережений народ наш, за правління і все військо...» (Мороз В., 2013).

Визнаючи зверхність Риму, цілком закономірно, що УГКЦ опирається на трактування держави, відображене в соціальній доктрині католицизму, враховуючи, при цьому, безперечно особливості української історії.

«Ми говоримо про Державу — не як вона побудована чи як функціонує в тому чи іншому народі, але про Державу у її справжнім понятті, що досягається з принципів здорового розуму в досконалії гармонії з католицькими науками, як це ми самі виклали в енциклїці про «Християнську структуру держав», — відзначав Лев XIII у енциклїці «Rerum Novarum» («Нові речі» від 15 травня 1891 р.Б.) («Rerum Novarum «Нові речі» — Енциклїка Папи Лева XIII.» n.d.).

Питання політичної спільноти порушуються і в енциклїці Папи Івана XXIII «Мир на землі» («Pax in terris») (1963 р.): «З того, що людина за своєю природою - істота суспільна, впливає право людей збиратися разом і створювати спільноти; надавати створеним спільнотам тієї форми, яку вони вважатимуть за доречнішу для досягнення мети; діяти у згаданих спільнотах з доброї волї й на власну відповідальність, доводячи їх до бажаного результату» (Catholic Church. Pope, 1963).

В цій же енциклїці подається розуміння сутності політичної влади: «Людське суспільство не може бути ні добре влаштованим, ні плідним благами, якщо в ньому не буде тих, хто, наділений законною владою, зберігатиме інституції та докладатиме стільки труду й старання, скільки треба для блага усіх. А свою владу вони виводять від Бога..., людське суспільство конче потребує влади, яка ним керувала б; влади, котра, як і

само суспільство, походить від природи, а отже - від самого Бога ... Проте з того, що влада походить від Бога, аж ніяк не слід висновувати, що люди не мають права обирати зверхників своєї держави, встановлювати державний лад, окреслювати процедуру і межі здійснення влади. Звідси впливає, що доктрина, яку ми виклали, сумісна з будь-яким істинно народним державним правлінням» (Catholic Church. Pope, 1963).

Справжня ж політична влада мусить гарантувати впорядковане і чесне громадське життя. Вона не повинна узурпувати вільну діяльність окремих осіб і груп, а дисциплінувати і спрямовувати їхню свободу на реалізацію спільного блага, поважаючи і захищаючи незалежність індивідуальних і соціальних суб'єктів (Компедіум соціальної доктрини церкви, 2008, с. 244-245). Вона має здійснюватись у межах моралї і в інтересах динамічного спільного блага згідно з юридично закріпленим правопорядком. Особи, наділені владою мають бути наділені такими чеснотами: терпіння, скромність, поміркованість, милосердя і прагнення сопричастя, здатність керуватись у своїй праці спільним благом, а не престижем чи пошуком особистих переваг.

Головна функція державної влади, відповідно до поглядів Папи Лева XIII — забезпечення добробуту для громадян, який походить « від добрих моральних звичаїв, від добрих основ родинного життя, пошани релїгії і справедливості, від поміркованих податків і рівномірного розподілу публічних тягарів, від розвитку індустрії і торгівлі, розвитку сільського господарства та інших подібних справ, які чим більше розвиваються, тим щасливішими стають народи» («Rerum Novarum «Нові речі» — Енциклїка Папи Лева XIII.» n.d.).

Такої ж позиції дотримувався і Митрополит Андрей: провідна влада зобов'язана виконувати християнські обов'язки за волею Всевишнього Бога, вона має за мету служити загальному добру, зберігати й охороняти свободи громадян, родин (Кравчук А.(ред.), 1998, с.521).

Папа Іван XXIII, аналізуючи проблему політичного представництва та політичної участі громадян, відзначає: «З гідністю людської особи пов'язане право на активну участь у державних справах і власний внесок у добробут всіх громадян. Адже, як сказав наш Попередник, блаженної пам'яті Пій XII, «людина далека від того, щоб її як таку мали за об'єкт чи пасивний елемент суспільного життя; а тому її треба радше вважати його суб'єктом, основою і метою»(Catholic Church. Pope, 1963).

Саме народ, згідно соціального вчення католицизму, є основним суб'єктом влади, адже, «це не безформний натовп, інертна маса, якою треба маніпулювати і яку можна експлуатувати, а об'єднання осіб, кожна з яких – «на своєму місці й у свій спосіб» - здатна сформулювати власну думку щодо громадських питань і наділена свободою висловлювати свої політичні переконання та відстоювати їх так, як велить спільне благо» (Компедіум соціальної доктрини церкви, 2008)

Митрополит Андрей Шептицький був переконаний в тому, що «чим більше громадян має участь у власті і чим більша та участь, тим більше треба, щоб ті громадяни були праведними, себто мали моральне виховання, переповнене євангельськими принципами» (Кравчук А. (ред.), 1998, с.521). Отож, на думку Владика, існує тісний взаємозв'язок між політичною владою та мораллю. Це не випадково, адже в умовах суспільно-політичного розвитку Західної України, населення якої завжди відзначалося надзвичайною релігійністю, вагомими аспектами, що істотно впливали на політичну сферу життя суспільства були, безперечно, етика та мораль, як складові релігійного питання. «До розв'язання соціальної квестії Церков приступає з принципами віри і етики Христової незмінними від двох тисяч літ», - відзначав Митрополит Андрей (Кравчук А. (ред.), 1998, с. 140 -141).

Власне тому, тема етико-моральних принципів побудови державного організму та духовного виховання підрастаючого покоління стала однією із головних.

Це особливо актуально в умовах певних деструктивних процесів в освітній сфері, адже, на жаль, як зауважував Кардинал Гузар «в Україні існує дуже поважна проблема освіти. І все робилося цілком послідовно. ... Писали підручники, в яких певні речі не згадувалися. Та, власне, ті ігноровані речі є дуже важливими для національної ідентичності» (Kardynal Lubomyr Huzar. W Polsce nawet komunista zostal polakiem).

Базовою основою національної ідентичності виступає й мова. Людство послуговується мовою повсякденно, за її допомогою кожен формулює та висловлює думки, виражає почуття й емоції, пізнає навколишній світ. Окрім комунікативної, мислетворчої, емотивної, експресивної, гносеологічної та інших функцій, мова може виступати й вагомим націєтворчим чинником (Яворська С., 2011).

Саме тому, мовне питання певний період виступало в українському суспільстві об'єктом маніпулятивних стратегій, на що безпосередньо вказував Блаженніший Любомир: «На жаль, в Україні є люди, які хочуть, щоби нас, українців, - поділити. Щоби Східна і Західна Україна – були нібито дві інші України. Але ж ні: це є одна Україна. Є певні регіональні різниці, але вони всюди в світі є» (Kardynal Lubomyr Huzar. W Polsce nawet komunista zostal polakiem). А для того, щоб захистити людину від ідеологічних маніпуляцій влади, крайньою межею послуху державі повинен бути послух людини Богові.

Становлення національної ідентичності, як складової концепції особистості, підпорядковується певним закономірностям і проходить низку фаз у своєму розвитку. Її пробудження відбувається у дитячому віці під впливом сімейного середовища, друзів, знайомих, ровесників. Пізніше в цей процес включаються інші осередки соціалізації - дошкільні заклади, школа, позашкільні установи, вищі навчальні заклади тощо. Головними осередками морального виховання Владика Андрей називає церкву, родину, громаду та добровільні спільноти людей.

В контексті забезпечення потреб індивідів та дотримання моралі, в соціальному вченні католицизму проводиться аналіз основних ідейно-політичних течій. Ціком законірною є критика нацизму та комунізму. Папа Пії XI, у своїй енцикліці «*Quadragesimo Anno*» (від 15 травня 1931 р.Б.) засуджує ідеологію комунізму, яка «проповідує і переслідує дві мети, тепер вже не ховаючись, а неприховано та чітко, і вживаючи всіх засобів включно з насильницькими: запеклу класову боротьбу і абсолютну ліквідацію приватної власності. І у змаганні до цього вона не хестує нічим і не має пошани ні до чою; там, де вона захопила владу, показує себе настільки жорстокою і диною, що це здається чимсь неймовірним і страхотливим. Це доводять жахливі кровопролиття і руйнування, що їх вона спричинила на великих теренах Східної Європи та Азії. Врешті вона є непримиренним ворогом святої Церкви і самого Бога» («Енцикліка *Quadragesimo Anno* [Сороковий рік] Верховного Понтифіка Пія XI.» n.d.).

У листі до Папи, датованому серпнем 1942 року, митрополит Андрей Шептицький, незважаючи на формулювання, яке наражало його на смертельну небезпеку, характеризує німецький режим як «відверто диявольський» та повідомляє Ватикан про жахливі злочини нацистів, зокрема знищення сотень тисяч євреїв (У Ватикані знайшли документ, який допоможе визнанню Андрея Шептицького праведником світу).

Неправдивим вченням, яке в теорії сповідує справедливі суспільні ідеї, а на практиці топче права і свободи особи та суспільства називав Митрополит і комуністичну доктрину. Тому очевидним той факт, що з приходом більшовиків у Західну Україну, органи державної безпеки отримали завдання пильно стежити за Владикою, зважаючи на його великий авторитет та авторитет УГКЦ у суспільстві. Ще у пастирському посланні від 2 серпня 1936 р. «Осторога перед загрозою комунізму» Митрополит аналізує і цілком слушно засуджує і комуністичну ідеологію: «Коли большевики говорили про свободу, розуміли неволю, коли говорили про добробут, тим словом називали голод, коли говорили про ради, совети,

тим словом називали систему, в якій нікому не вільно висказувати своєї думки, коли говорили про владу селян, розуміли систему, в якій селянин змушений до безплатної роботи, за яку не дістає навіть достаточного кусника сухого хліба. А коли говорили про владу пролетарську, то пролетаріатом називали касту, що кров із народу витискає» (Крупник Л., 2015).

Подібна думка відображена і в поглядах наступників Владики Андрея Патріарха Йосифа Сліпого, Кардинала Мирослава Любачівського.

Папа Іван Павло II у третій соціальной енцикліці «*Centesimus Annus*» (від 01 травня 1993 р. Б.), аналізуючи суспільну ситуацію після падіння комунізму в Центральній та Східній Європі, різко засуджує всі форми тоталітаризму, утилітаризму та фундаменталізму.

На глибоке переконання Кардинала Любомира Гузара, комуністична система, маніпулюючи людьми, змушувала їх виконувати конкретні загальні завдання задля досягнення 'справедливості у світі'. Блаженніший Святослав, Отець і Глава УГКЦ, 16 травня 2021 року, у день вшанування пам'яті жертв політичних репресій в Україні, звершуючи у Биківні заупокійну молитву за сотні тисяч невинно вбитих осіб відзначив наступне: «Правду про злочини нацистського режиму світ свого часу пізнав, коли побачив концтабори в Центральній і Західній Європі, коли очам сучасного людства відкрилися жахливі сцени ровів із масовими похованнями. Нацистський режим був справедливо засуджений. Натомість жертв комуністичного терору ніхто належно не вшанував, повністю не дослідив. Масштаби цього злочину світ ще не побачив. Тому ця ідеологія донині продовжує вбивати». («Війна на Донбасі є наслідком того, що комунізм не був засуджений, - Патріарх УГКЦ у Биківні - РІСУ,» 2021).

На противагу тоталітарним режимам, цілком законірним є позитивне сприйняття демократії із її головними ознаками: розподіл та виборність влади, політичний плюралізм, багатопартійність, рівність осіб, їх свобода, функціонування опозиції і т.д.

Святіший отець Іван Павло II високо оцінив засади та принципи демократичного суспільства: «Церква цінує демократичний устрій настільки, наскільки він забезпечує громадянам право політичного вибору, гарантує їм можливість контролювати правителів. Справжня демократія можлива лише у правовій державі і на основі правильного розуміння сутності людської особи... Справжня демократія - це не лише результат формального дотримання низки правил, а плід свідомого вибору цінностей, які лежать в основі демократичних процедур. Це такі цінності, як гідність кожної людської особи, дотримання прав людини, відданість спільному благу як меті і провідному критерію політичного життя» («Centesimus annus (1 May 1991) | John Paul II.» 1991).

Демократія без цінностей дуже швидко перетворюється у відкритий або ледь прихований тоталітаризм. Для того, щоб не допустити реального втілення такої можливості, згідно соціального вчення Церкви, вагомими у житті держави є дотримання принципів представництва, розподілу влади («бажано, щоб противагою до однієї влади виступали інші з притаманними їм сферами відповідальності, що утримуватиме її в належних межах»), відповідальності та підзвітності державних органів влади, контроль з боку суспільства, але із застереженням про те, що такий контроль «не позбавляє свободи, що її мусять мати народні обранці, щоб виконувати свої повноваження відповідно до поставлених цілей. Останні не залежать виключно від приватних інтересів, а, більшою мірою, від функції інтеграції і посередництва задля забезпечення спільного блага, котре становить одну з основних і невід'ємних цілей політичної влади» (Компедіум соціальної доктрини церкви, 2008, с.250-254).

Ще одним важливим аспектом функціонування держави загалом, та її влади, зокрема, є потреба досягнення та дотримання справедливості.

Поняття «справедливості в суспільстві», а також право народів на виступ проти деспотичного режиму піднімалося ще в енцикліці Папи Павла VI «*Populorum progressio*» («Про розвиток народів» від 26 березня

1967 р.Б.). Папа наголошує на тому, що розвиток суспільства не може обмежуватися лише економічним зростанням, а тому необхідною стає потреба так званого «інтегрального розвитку» кожної людини, зокрема, і цілої політичної спільноти загалом. Він вважав, що лише міцні теологічні фундаменти зможуть забезпечити адекватний погляд на боротьбу з несправедливістю та за справжні людські цінності («*Populorum progressio*,» n.d.).

На справедливості, відповідно до поглядів Бенедикта XVI, має базуватися, й суспільство, що прямує до глобалізації, бо «ніколи любові немає без справедливості, яка спонукає, щоб дати іншому те, що є його, що йому належить із причини його існування і дій». Держава має враховувати новий міжнародний економічно-комерційний і фінансовий контекст, який модифікував політичну владу держав і діяти згідно субсидіарності, солідарності, а основне – надія на Бога, бо «приходить нам на допомогу слово Господа Ісуса Христа, який дає нам зрозуміти: «Без мене ж ви нічого чинити не можете», «Отож я з вами по всі дні аж до кінця віку»» («*Caritas in Veritate*» n.d.)

Поняття справедливості, справедливих форм правління відображено і в першій Енцикліці Папи Франциска *Lumen Fidei* («Світло віри»), підписаній 29 червня 2013 р. Справжня віра, за твердженням Святішого Отця, «допомагає знаходити шляхи розвитку, зумовлені не лише користю і наживою, а які б вважали усе створіння даром, за який всі ми є боржниками; вчить нас шукати справедливі форми правління, визнавати, що влада походить від Бога для служіння спільному добру» («Енцикліка Папи Франциска *Світло віри (Lumen Fidei)*», 2013). Подолання будь якої несправедливості сприяє людській свободі і гідності.

В сучасних умовах російсько-української війни особливо актуально постає дефініція свободи, яка є найвищим свідченням «Божої подоби в людині, а отже, знак найвищої гідності кожної людської особи» (Компедіум соціальної доктрини церкви, 2008).

Вона, як вияв винятковості людської особи проявляється в тому, що кожній особі дозволено реалізувати своє покликання, шукати істину і сповідувати власні релігійні, культурні і політичні ідеї; висловлювати власну думку. Однак, не варто та й не можна обмежувати сутність свободи, розглядаючи її суто в індивідуалістичній перспективі і зводячи до необгрунтованого та неконтрольованого використання власної автономії: «Свобода не означає тотальної самодостатності людини чи відсутності будь-яких взаємовідносин; насправді вона існує лише там, де взаємні зв'язки, що регулюються правдою і справедливістю, поєднують людей». Тому, безперечно, свобода в соціальній доктрині нерозривно пов'язана із правами та обов'язками: «У людському суспільстві кожному праву окремої людини відповідає обов'язок усіх інших людей, а саме: обов'язок визнавати і поважати це право». Забезпечення прав без виконання обов'язків містить внутрішнє протиріччя: «...отже ті, що вимагають власних прав, але водночас забувають виконувати свої відповідні обов'язки чи зневажають їх, - це люди, які однією рукою будують, а іншою руйнують» (Компедіум соціальної доктрини церкви, 2008).

Кожен член суспільства, повинен брати на себе відповідальність за власну свободу, за особисте і суспільне життя. Особа цінує свободу і прагне її реалізації, бо свобода не лише дає змогу людині змінити на краще стан речей у суспільстві, а й визначає її внутрішній, особистісний розвиток через послідовний вибір справжнього добра. Втілення свободи потребує певних суспільно-політичних, соціально-економічних та культурних умов розвитку.

«Не дивиться Бог на обличчя», бо всі люди мають однакову гідність як сотворені на Його образ і подобу, «нема юдея, ні грека, нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої, - бо всі ви один у Христі Ісусі» - це основа абсолютної рівності (Компедіум соціальної доктрини церкви, 2008). Отож, всі люди рівні між собою, незалежно від походження, національної приналежності, статі, матеріального стану.

Рівність і свобода, як права, є універсальними (присутні у всіх членах суспільства), непорушними (властиві людині), невід'ємними (не мало б жодного сенсу проголошувати права, не роблячи одночасно все для того, щоб забезпечити їхнє дотримання всіма людьми, всюди і щодо всіх).

В передмові Папи Франциска до книги його попередника Папи Бенедикта XVI «Визволити свободу. Віра і політика в третьому тисячолітті», презентація якої відбулася в Римі 11 травня 2018 р., Його Святість чітко визначає основи політичної діяльності в центрі якої перебуватиме сім'я, солідарність і рівність (Передмова Папи Франциска до книги Венедикта XVI про віру і політику).

Свобода та рівність поширюється й на народи та нації. Кожна нація має фундаментальне право на існування, на власну мову і культуру, на життя, відповідно до власних традицій, на творення власного майбутнього через належне виховання молодшого покоління.

Церква проповідує непроминаючі, позачасові цілі, які реалізує в житті конкретного суспільства і часу, в тих чи інших умовах соціально-культурного життя. Мова йде, насамперед, про права особи. Кардинал Любомир відзначав: «Ми перебуваємо в періоді переходу від тоталітаризму до демократії. Як та демократія буде виглядати в Україні, то є інша річ, але вона напевно мусить стояти на солідних підставах людських прав» (Аржаковський А., 2006, с.55).

Держава повинна забезпечити належне правове поле для вільної участі суспільних суб'єктів у різних видах діяльності і бути готовою до необхідного втручання, дотримуючись принципу субсидіарності, щоб зорієнтувати на спільне благо взаємодію між вільними асоціаціями, які беруть участь у демократичному житті.

Церква пристосовується до сучасного світу, одночасно ні не ототожнюючи, ні не протиставляючи себе жодній людині, соціальному прошарку, суспільно-політичному устрою чи культурі.

Як вказує З.Антонюк: «Церква не пропонує жодної моделі економічного й суспільного життя, як і не захищає жодної політичної системи... лише намагається вказувати та підтримувати створення умов, які сприяли б реалізації духовних завдань... пропонує такий гуманізм, який, зміцнюючи морально людські особистості, має позитивно впливати на життя суспільства, сприяючи гуманним моделям вирішення суспільних проблем» (Антонюк З., 1998, с.73).

Для успішного виконання своєї місії в суспільстві, вона мусить тримати в полі зору сучасну людину зі всіма життєвими ситуаціями, які її визначають. Блаженніший Любомир – єдиний архієрей, якому вдалося протягом усього періоду його правління церквою дуже чітко висловлювати церковний принцип щодо політики: церква покликана просвітлювати своїх вірних і суспільство щодо моральних засад, але вона не повинна нав'язувати своїй пастві кандидатів чи поодинокі партії. Владика Борис Гудзяк наголошував, що «жоден першоієрарх у такій послідовності не висловлювався і не діяв протягом цього десятиліття, як Блаженніший Любомир. У цих напружених моментах його слово мали особливий авторитет, тому що Україна вже пізнавала й полюбила стиль Любомира Гузара. Це стиль доброти, яка випливає з внутрішньої якості, у якій цілісно поєднуються глибина і легкість» (Гудзяк Б., 2011).

У площині державно-церковних відносин Блаженніший Любомир переконаний, що «політики мають зрозуміти, що Церква і держава є партнерами, проте не підлягають одна одній. Тому для нас розділення держави і Церкви є дуже доброю справою. Ми з державою одне від одного незалежні, але працюємо для того самого народу як партнери. Ми не винні одне одному нічого. Надіємося, що таким чином ми можемо спричинитися до кращого розуміння та кращого синтезу релігійних і загальнолюдських вартостей в Україні» (Аржаковський А., 2006, с.39).

Кардинал Гузар не лише в теорії, а й на практиці реалізує свою позицію. «Він, - як відзначає Владика Борис Гудзяк, - несе

багатогранному українському суспільству, яке нещодавно стало незалежним, багатство своєї спадщини, яка чітко сформульована у реалістичних словах та освячена ласкою християнської радості» (Гудзяк Б., 2011).

Тільки високоморальний лідер, що сповідує християнські цінності, може об'єднати суспільство й забезпечити досягнення найсміливіших цілей ефективного соціального розвитку. Особливо знаковим у цьому плані є вчинок Блаженнішого Любомира (Гузара), який добровільно зрікся престолу предстоятеля УГКЦ, щоб дати можливість прийти до керівництва церквою більш молодим і фізично здоровішим людям. Цей прецедент, унікальний не лише в політичній, але й у церковній практиці, є свідченням великої духовної сили й високих моральних устоїв (Доцяк І., 2011, с.101). Владика Борис Гудзяк констатує: «Він дав усім нам чіткий приклад, які мають схильність посягати на владу чи нагромаджувати її. Це приклад не лише для перших осіб у державі, політиків, мастих людей і успішних підприємців, а й примір для кожного, бо кожен з нас має своє маленьке царство й спокусу в ньому царювати, панувати над іншими» (Гудзяк Б., 2011).

Незважаючи на світський характер української держави, вона покладає певні надії на церкву та релігійні організації. Власне тому, Любомир Гузар звертався ще в часи президентства Л. Кравчука із пропозицією розробки концепції державно-церковних стосунків, бо «Церква для життя держави є важливою» (Аржаковський А., 2006, с.29).

На глибоке переконання Кардинала Гузара, церква повинна виховувати людей в такому дусі, що раз вони є справді віруючими людьми, то мають також бути і добрими громадянами. «Що стосується обов'язків громадянина, як зазначає, Блаженніший, ми повинні замислюватись над тим, як підтримувати свою громаду, народ. Тут не треба великих філософій. Перш за все – пізнати, за допомогою батьків, вчителів, а друга річ – робити це добро. Не соромитись бути добрим. А

також працювати, працювати над собою, бути справжнім собою. Безумовно це життєве завдання. Воно вимагає прагнення, завзяття, праці, але воно дає результат в одинокий спосіб» (Савчин Р.). Важливим в цьому аспекті є дотримання двох головних заповідей любові: «Люби Господа свого» та «Люби ближнього свого як самого себе».

Попри те, на жаль, ми можемо спостерігати й зіткнення у суспільно-релігійній сфері різних соціальних ідеалів й інституцій (Абрамов В., 2013, с. 209).

На розгортання релігійних конфліктів впливає високий рівень політизації релігії. А тому особливо актуальними постають слова Блаженнішого Любомира про те, що «... є виразне, незважаючи на численні офіційні заперечення, ставлення одної церкви над усіма іншими, надаючи їй значні привілеї», а це, в свою чергу «створює напруження» та «непорозумінням у народі», що є «небезпечно для внутрішнього миру в народі». Саме тому, оскільки задекларовано відмежування церкви від держави, необхідно, щоб і держава, в особі вищих посадових осіб, чи представників державної влади не надавала пріоритетів «вибраній» релігійній конфесії, нівелюючи тим самим інші, особливо ті, які користуються значною підтримкою у суспільстві і перебувають на державницьких позиціях. Це порушує міжконфесійні відносини та виступає конфліктогенним фактором, а протистояння із канонічно-догматичної сфери переходить в політичну площину.

Власне політичний підтекст у релігійних конфліктах вбачає значна частина громадян України (Міжконфесійні відносини в Україні (на базі соціопитувань). Все це беззаперечно негативно впливає на розвиток держави.

Так, ще у 80-90 - ті рр. ХХ ст. РПЦ і її складова УПЦ (МП), розгорнули інформаційну війну проти відродженої УГКЦ, на початку 21 ст. перешкоджали приїзду Папи Івана Павла II до України, та переїзду Предстоятеля УГКЦ до Києва. Та й взагалі, УПЦ (МП) не сприймала і не

сприймає ні УГКЦ, ні РКЦ. У сучасних умовах, міжправославний конфлікт зумовлений, в першу чергу, різними поглядами на подальші державотворчі процеси в Україні та участі конфесій у національному відродженні, орієнтацією УПЦ (МП) (саме вона перебуває у стані відкритих або ж латентних конфліктів) на Московський патріархат, який є одним із виявів шовіністичної ідеології Російської Федерації. Це проявляється в багатьох фактах. Зокрема, представники УПЦ (МП) свідомо не беруть участь у щорічних вшануваннях сталінських жертв голодомору 1932-1933 рр., вони були відсутні під час подій на Майдані (Юраш А., 2014., с. 178).

Предстоятель УПЦ (МП) Онуфрій (Березовський), не прийняв участь у молебні за Україну 24 серпня 2019 р. в Софії Київській, ініційованому Всеукраїнською радою церков і релігійних організацій, де були присутні Глава Православної церкви (Епіфаній), глава УГКЦ (Святослав), єпископ РКЦ (Віталій Кривицький), старший єпископ УЦХВС (Михайло Паночко), президент ОЮРО (рабин Яків Дов Блайх) (Онуфрій не прийшов на молебень за Україну).

У такій поведінці Митрополита Онуфрія простежується безпосередній вплив РПЦ та, безпосередньо, Російської Федерації і це не випадково. За безпосередньої підтримки та сприяння Московського патріархату бойовики та сепаратисти утверджують ідеї так званого «русского мира». Оскільки УПЦ (МП) є складовою РПЦ, то їхній аналіз та оцінки подій на Сході України та в Криму фактично співпадають, або ж близькі.

Як відзначає А. Колодний, нині УПЦ Московського патріархату є найбільш конфліктогенною релігійною спільнотою в нашій країні, вона залишається досить закритою до діалогу, негативно впливаючи на екуменічний та державотворчий процеси. І мова йде не лише про відносини з УГКЦ (під час обговорення міжконфесійних відносин Глава УГКЦ Блаженніший Святослав з жalem відзначив, що « за останні роки жодна спроба зустрічі з митрополитом Онуфрієм не увінчалася успіхом»),

а, насамперед, про її відносини з колишніми УПЦ (КП), УАПЦ та, особливо, об'єднаною ПЦУ (Глава УПЦ (МП) уникає діалогу з УГКЦ). Глава УГКЦ Святослав заявив, що «Росія зацікавлена в тому, щоб розпалити в Україні міжконфесійний конфлікт – перенести протистояння між українським суспільством і зовнішнім агресором на релігійний ґрунт. Однак посварити релігійне середовище нікому не вдасться» (Посварити греко-католиків і православних в Україні нікому не вдасться – глава УГКЦ).

О.Горкуша та Л.Филипович констатують той факт, що «УПЦ МП на офіційному рівні веде себе не як самостійна українська інституція, а як частина РПЦ, що обслуговує ідеологічні інтереси Москви і представляє російську імперсько-історіографічну точку зору» (Горкуша О., Филипович Л., 2016, с. 12).

Вихід із кризової ситуації, в якій перебуває сьогоднішня Україна, потребує формування нової системи морально-етичних цінностей.

Протидіяти будь-яким вадам суспільства може лише християнська любов – « любов ближнього у формі милосердя всім потребуючим і терплячим), більше того, «лише така влада сильна і тривка, що опирається на любові!..Підвалиною всякої влади...є любов» (Кравчук А. (ред), 1998, с. 65).

«Любов у правді» - головний принцип навколо якого, на думку Святійшого Отця Бенедикта XVI, зводиться соціальне вчення Церкви.

«Який світ прагнемо передати тим, які прийдуть після нас, дітям, які тепер зростають?» . Це питання стоїть у центрі енцикліки Папи Франциска *Laudato si* «Славлен будь» на тему турботи про спільний дім. Назва енцикліки походить із слів святого Франциска «Славлен будь, о мій Господи», який у «Пісні створінь» пригадує, що земля, наш спільний дім, «є також, немовби, сестрою, з якою поділяємо існування, і немовби прекрасною матір'ю, яка приймає нас у свої обійми» (*Laudato si*). Папа Франциск пропонує розпочати на кожному рівні суспільного,

економічного та політичного життя чесний діалог, який окреслить прозорі процеси прийняття рішень, дотримуючись принципу взаємної відповідальності.

Сьогодні особливо актуальними є слова Блаженнішого Любомира про те, що церква покликана діяти в сучасному світі, згідно з динамікою і життям суспільства: «Україна буде такою, якою ми її зробимо. Сама від себе Україна нічого не зможе зробити. Що буде – залежить від нас. Будемо працювати – буде добре. Будемо чекати, аби нам хтось щось дав – нічого не буде. Обставини – це лише елементи сценарію, а відповідальність належить нам. Ми мусимо працювати. Чи ми є молоді, чи старші. Оскільки ми є всі живі громадяни, це є наше завдання. Я не бачу найменшої небезпеки, якщо ми будемо працювати, кожний по своїй лінії» (Савчин Р.).

Патріарх Святослав, аналізуючи національно-визвольні змагання українців в державотворчих процесах, констатує: «Цілі покоління, – зазначає він, – століттями намагалися здобути свою державну незалежність. І ось саме нам Господь Бог дарував благодать жити плодами змагань наших великих попередників. Саме ми сьогодні стаємо учасниками і продовжувачами цих національно-визвольних змагань. Саме нам Господь Бог дарував великий дар, благодать жити, розбудовувати, скріплювати і захищати вільну й незалежну Україну» (Павлишин, 2021).. Блаженніший констатує, що сьогодні відповідальність за нашу державу лежить на кожному громадянину України. «Нехай Господь Бог допоможе кожному з нас здійснити якнайкраще що відповідальність в особистій життєвій місії. Кожен із нас має завдання зміцнювати рідну Українську Державу своєю працею, своїм внеском. Разом із тим перед нами постають завдання нашу країну боронити, розбудувати, зробити однією з найуспішніших держав третього тисячоліття» (Павлишин, 2021).

Отже, за рівнем довіри, церква випереджає всі інші суспільні інститути про що неодноразового свідчили результати соціологічних опитувань. У християнському соціальному вченні переконливо

стверджується, що політична спільнота утворюється для того, щоб служити громадянському суспільству, з якого вона походить. Відстоюючи соціальний плюралізм, церква докладає всіх зусиль, щоб реалізувати спільне благо і демократію, згідно з принципами солідарності, субсидіарності та справедливості. Держава в соціальній доктрині католицизму трактується, в першу чергу, через взаємозв'язок між вірою і політикою. Політична спільнота, феномен властивий людству, існує для того, щоб досягти мети, яка доступна тільки їй, - забезпечити цілісний розвиток кожного з її членів, покликаних повсякчас співпрацювати задля спільного блага, реалізуючи свою природну схильність до істини і добра. Найповніше значення політичного життя християнам відкриває Євангельська заповідь любові, а також дотримання морально-етичних засад християнства. УГКЦ надзвичайно велику увагу приділяє національній ідентичності та її ролі в державотворчому процесі. Будучи справді національною, українською церквою одним із основних напрямків свого розвитку на сучасному етапі вона чітко визначає збереження духовної та національної самобутності України через реалізацію свободи сумління та політичних прав.

1. Абрамов, В. (2013). Міжінституціональні конфлікти в суспільно-релігійній сфері України: ретроспектива та сучасність (на прикладі православ'я). *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, (1), 203–211.
2. Антонюк, З. (1998). Побудова громадянського суспільства в Україні та християнське соціальне вчення. *Релігія і суспільство в Україні: фактори змін*. Матеріали міжнародної конференції (с. 68 – 75). Київ.
3. Аржаковський, А. (2006). *Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром: До постконфесійного християнства*. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 144 с.
4. Баженов, А., Арефьев, А., Осипов, Г. (2021). *История и теория религии в западной социологии. Учебное пособие для вузов*. Режим доступу: <https://urait.ru/bcode/448345>

5. Війна на Донбасі є наслідком того, що комунізм не був засуджений. - Патріарх УГКЦ у Биківні - РІСУ. (2021, May 17). Режим доступу: https://risu.ua/vijna-na-donbasi-ye-naslidkom-togo-shcho-komunizm-ne-buv-zasudzhений---patriarh-ugkc-u-bikivni_n118528
6. Волинець, О. Релігійний чинник в українському етнодержавотворенні (на прикладі УГКЦ). Режим доступу: <http://www.vuzlib.org/articles/2315>
7. Глава УПЦ (МП) унікає діалогу з УГКЦ. Режим доступу: <https://www.religion.in.ua/news/vazhlivo/44797-glava-upc-mp-unikaye-dialogu-z-ugkc.html>
8. Горкуша, О., Филипович, Л. (2016). Геополітичний українсько-російський конфлікт: реакція українських церков. *Українське релігієзнавство*, 79, С. 7-17
9. Гудзяк, Б. Україна пізнала і полюбила стиль Любомира Гузара // Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/voznjak/4d53feb215555/view_print/
10. Доцяк І. (2011) Ціннісний вимір взаємодії політики та економіки. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*, 4-5, С.98-103.
11. 11.Енцикліка Папи Франциска Світло Віри (*Lumen Fidei*). (2013, July). Режим доступу: <https://credo.pro/2013/07/86757>
12. 12.Енцикліка Quadragesimo Anno [Сороковий рік] Верховного Понтифіка Пія XI . (n.d.). Режим доступу: https://irs.ucu.edu.ua/irs_news/1136/
13. Кравчук, А. (ред.). (1998). Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і Матеріали 1899-1944. (в 2 томах. , Т.2. К.1). Львів: Видавництво отців Василіан «Місіонер», 570 с.
14. Колодний, А., Яроцький, П. (1999). *Історія релігії в Україні : навч. посібн*. Київ : Товариство «Заня», 735 с.
15. Кардинал Любомир Гузар. Мусимо закласти фундамент демократії - наступні покоління зводитимуть дах. Режим доступу: <http://archive.wz.lviv.ua/articles/60705>
16. Колодний, А. (2005). *Україна в її релігійних виявах*. Львів: Сполом, 336 с.
17. *Компедіум соціальної доктрини церкви* (2008). Київ: КАЙРОС, 546 с.
18. Крупник, Л. У двобій з системою: Митрополит Андрей Шептицький і більшовицька влада. Режим доступу: http://news.ugcc.ua/articles/u_dvoboї_z_sistemovu_mitropolit_andrey_sheptitskiv_%D1%96_b%D1%96shovitska_vlada_75142.html
19. Ленчик, В. (2004). *Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий*. Львів: Свічадо.

20. Міжконфесійні відносини в Україні (на базі соціопитувань). Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/MONITOR/Yuli_2009/21.htm
21. Мороз, В. Специфіка української ідентичності та УГКЦ у сучасний період: спроба осмислення/В.Мороз. Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/studios/materials_conferences/51332/
22. Онуфрій не прийшов на молебень за Україну. Режим доступу: https://ukr.lb.ua/news/2019/08/24/435498_onufriy_priyshov_moleben.html
23. Павлишин, Н. (2021, August 24). Глава УГКЦ у привітаннях з Днем Незалежності: «Нам Господь дарував великий дар життя, розбудувати і захищати вільну та незалежну Україну». ДивенСвіт. <https://dyvensvit.org/church/1030734/>
24. Передмова Папи Франциска до книги Венедикта XVI про віру і політику. Режим доступу: http://uk.radiovaticana.va/news/2018/05/12/передмова_папи_до_книги_венедикта_xvi_про_віру_і_політику/1374106
25. Посварити греко-католиків і православних в Україні нікому не вдасться – глава УГКЦ. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/26652701.html>
26. Савчин, Р. Любомир Гузар: «Україна буде такою, якою ми її зробимо». Режим доступу: http://vgolos.com.ua/articles/lyubomyr_guzar_ukraina_bude_takoyu_yakoyu_my_ii_zrobymo_121050.html?print
27. Сміт, Е. (1994). *Національна ідентичність*. Київ: Основи, 224 с.
28. У Ватикані знайшли документ, який допоможе визнанню Андрея Шептицького праведником світу. Режим доступу: https://lb.ua/society/2020/05/03/456653_vatikane_nashli_dokument.html
29. Шевців, І. (1973). *За єдність Церкви і народу*. Мельбурн. 120 с.
30. Юраш, А. (2014). Церкви та релігійні організації України після Майдану: традиційні та модерні тренди. *Держава і Церква: форми взаємодії в умовах трансформації українського суспільства*. Матеріали Міжн. наук-практ. Інтернет-конф. (сс. 171-184). Чернівці.
31. Яворська, С. Українська мова як чинник національної ідентичності: ретроспективний огляд. Режим доступу: <http://www.religion.in.ua/main/history/12688-ukrayinska-mova-yak-chinnik-nacionalnoyi-identichnosti-retrospektivnij-oglyad.html>
32. Caritas in Veritate (неофіційний переклад). (n.d.). Retrieved from <https://www.christusimperat.org/uk/node/19982>
33. Catholic Church. Pope. (1963). *Pacem in Terris: Peace on earth*; Encyclical letter of pope John XXIII.
34. Centesimus annus (1 May 1991) | John Paul II. (1991, May 1). Retrieved from https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html

35. Kardynal Lubomyr Huzar.W Polsce nawet komunista zostal polakiem URL: <http://polonews.in.ua>
36. Laudato si. Режим доступу: http://uk.radiovaticana.va/news/2015/06/18/%C2%ABlaudato_si%E2%80%99%C2%BB_%E2%80%93_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4/1151363
37. Populorum progressio. (n.d.). Retrieved from https://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1875&lang=1
38. Rerum Novarum «Нові речі» – Енцикліка Папи Лева XIII. (n.d.). https://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklika-papi-leva-h.html

Т. Б. Мадрига
кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри політичних інститутів та процесів
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Особливості впливу політичної реклами на цільову аудиторію (на прикладі президентської виборчої кампанії 2019 року)

Анотація. Здійснено аналіз місця та ролі політичної реклами в електоральному процесі на прикладі виборів Президента України-2019. Зроблена спроба оцінки використання прийомів інформаційно-психологічного впливу на електорат, що були використані у телевізійній політичній рекламі, яка транслювалася на каналах українського телебачення під час президентської виборчої кампанії 2019 р.

Ключові слова: вибори, виборча кампанія, політична реклама, виборчий процес, політична агітація, Україна.